

Posudek na rigorózní práci
Pražská pověst v 2. polovině 19. století
(Na příkladu sběru Popelky Biliánové)
Petr Janeček

Předkládaná rigorózní práce Petra Janečka „Pražská pověst v 2. polovině 19. století“ s podtitulem „Na příkladu sběrů Popelky Biliánové“ (130 stran textu, přílohy, bibliografie) patří k monograficky orientovaným materiálovým studiím, které se vrací k problematice domácí pověstní tradice na přelomu 19. a 20. století. Autor, který se zaměřuje na lokální pražské pověsti sběratelky a spisovatelky Popelky Biliánové, „si klade za cíl nejen analyzovat lokální korpus dobově tradovaných folklorních látek, ale v širším smyslu představit i roli pověstí a zacházení s nimi v českém semiodborném diskursu 2. poloviny 19. století“ (str. 6). Základními prameny se autorovi staly originální rukopisy Popelky Biliánové, vycházející z vlastního sběru pověstí Vyšehradu a Podskalí, i její literární tvorba, která jimi byla tématicky inspirována. Sekundární literaturu pak představují sbírky pražských pověstí dalších autorů, ale i pragenská a odborná literatura k problematice folklorní pověsti z okruhu folkloristiky, etnologie, literární vědy a historiografie.

Úvodem své rigorózní práce vysvětluje Petr Janeček důvody, jež ho vedly k výběru problematiky pražských pověstí, spjatých se symbolickým obrazem Prahy jako historického centra země Koruny České, jako metropole národa i jako moderního velkoměsta; právě prostřednictvím symbolického významu města představují totiž pověstní látky a motivy, vztahující se k Vyšehradu a Podskalí, zároveň součást svébytné historické imaginace národa. Autor upozorňuje na známou problematiku geneze pražské pověsti, která co do repertoáru představuje směs historických a lokálních pověstí, z nichž některé nepochybně příznačně představují „svébytnou lokální synkrezi se syžety celoevropskými“ (str. 8-10). Právě v této souvislosti pak autor poukazuje rovněž na význam proslulé sbírky „Staré pověsti české“ Aloise Jiráska, která mj. vedla k určité standartizaci kolektivního vnímání pražské pověsti. V jejím stínu byla později vydána i sbírka Popelky Biliánové „Z tajů pražských pověstí“, která už dnes patří k onomu svéráznému obrazu Prahy na konci 19. století, jak je známe nejen z folklorních podání, ale i z řady známých prací z oblasti literární historie, výtvarného umění atd. Protože však sbírka Popelky Biliánové - která se ovšem dochovala jen zčásti - nebyla zatím věnována odpovídající odborné pozornosti, autor se rozhodl navázat na odkaz znalce staré Prahy, folkloristy Miloše J. Pulce a vymezit žánr pražské pověsti jako specifický otevřený druh textu, který může být interpretován různými způsoby a často i rozdílně; tedy jako „narrativní útvar schopný mnoha žánrových interferencí, který může být akcentován i vyšší literární tradicí“ (str. 10). Na tomto místě by ovšem bylo vhodné připojit adjektivum „folklorní“, které plně vystihuje zmíněnou výchozí charakteristiku, a naopak adjektivum, použité v souvislosti s literární tradicí, exaktněji vymezit.

Po této úvodní pasáži následuje v rigorózní práci Petra Janečka další kapitola s názvem „Dosavadní výzkum pověstí“ (str. 12-29), shrnující problematiku studia; autor uvádí jména známých badatelů i definice žánru, přičemž se zmiňuje zejm. o problémech klasifikace a typologie pověstí, kterým ovšem antropologická tradice - na rozdíl od folkloristické tradice v Evropě - nevěnuje zdaleka takovou pozornost. Zároveň se autor zmiňuje o výhodách či nevýhodách některých známých klasifikací (L. Röhrich, W. von Sydow, J. Polívka, V. Tille), ale i o otázkách spojených s datací pověstí jako folklorního žánru, založeného vesměs na podání 17. a 18. století. V této souvislosti se zmiňuje i o démonologické pověsti (str. 20-21) - s alternativními názvy pověrečná povídka či numinózní pověst - přičemž se přiklání k základnímu vymezení pověstí podle námětu a osobního vztahu k naráci. Zvláštní pasáž

věnuje autor významným otázkám typologie a katalogizace pověstí, používané v rigorozní práci; s odvoláním na studie české folkloristky Dagmar Klímové, avšak jen velmi stručně charakterizuje mezinárodní katalogy pověstních látek, které by si nesporně zasloužily mnohem větší pozornost, ze stanovisek domácích badatelů pak akceptuje návrh Jiřího Horáka z roku 1961, podle něhož jako pověst budou v práci označeny jen pověsti historické a místní. Pokud se týká zkoumané sbírky Popelky Biliánové, Petr Janeček dospěl k závěru, že velký vliv na autorčino pojetí pověstí měly dobové sbírky Josefa Svátka a Augusta Sedláčka, a teprve na tomto místě stanoví konkrétní cíle rigorozní práce: jednak „rozlišit prokazatelně literární pověsti s přesným určením zdrojů, z kterých Biliánová čerpala, od možných konkrétních orálních verzí, sebraných přímo v terénu;...jednak podat obecnou charakteristiku látek ve sbírce se vyskytujících a jejich vztah k dobové kultuře a společnosti“ (str.29).

Třetí kapitola rigorozní práce s názvem „Dosavadní studium problematiky“ seznamuje se stanoviskem dobové kritiky na sbírku pražských pověstí Popelky Biliánové, s pozdním oceněním dokumentační hodnoty sbírky z pera Františka Páty (1946) i s folkloristickou analýzou pověstí, pocházející od Miloše J. Pulce (1959,1964); z pozdějších názorů dalších badatelů autor věnuje pozornost literárnímu historikovi Karlu Krejčímu, historiku Vítu Vlnasovi a italskému bohemistovi A.M. Ripellinimu.

Z obecného vymezení pražské pověsti jako souboru látek, „jejichž děj se odehrává na území našeho hlavního města, ale které při bližší analýze tvoří nehomogenní korpus podání“ vychází následující 4. kapitola s názvem „Pražské pověsti“ (str.45-51), která jako základní prameny pro toto vymezení uvádí dobové kroniky a lokální prameny, dále německé sbírky pražských pověstí a německy psané sbírky pražských židovských pověstí, dále sbírky z 19.a 20.století a posléze literární adaptace.Podrobněji si autor všimá pražských pověstí v dobových kronikách a česky psaných sbírkách, včetně odborných stanovisek některých znalců (Nejedlý, Sadílek, Karbusický atd.); po sbírkách Josefa Svátka a Augusta Sedláčka pak charakterizuje sbírku Popelky biliánové jako „originální soubor lokálních numinozních pověstí, sebraných autorkou přímo v terénu Podskalí a Vyšehradu“ (str.46).

Těžiště rigorozní práce představuje ovšem až následující 5.kapitola s názvem „Pražské pověsti Popelky Biliánové“ (str.51-121), v jejímž úvodu je obsažena stručná biografie autorky, přehled literární činnosti i pasáží, přibližující teoretické zázemí sběratelky, zájemkyně o historii, antropologii, etnografii, archeologii či dobová mytologická studia. Pro autenticitu pověstí sběratelky, která jako prameny používala staré kroniky, zápisy vyšehradské kapituly i předchozí sbírky pražských pověstí, uvádí Petr Janeček nejen důkazy M.J.Pulce, ale i vlastní zjištění, čerpající z úryvku korespondence Popelky Biliánové či z nepublikovaného úvodu autorky k chystané větší sbírce (str.65-67), Samostatné postavení a větší důraz by si zasloužila subkapitola s názvem „Pramenná analýza pověstí Popelky Biliánové“ (str. 69-97), členěná zde na pasáže „Přehled pražských pověstí ve sbírce Popelky Biliánové“ a „Literární pověsti Popelky Biliánové“. Materiálový soubor, na němž je tato pasáž založena (str. 70-97), vychází ze tří vydaných sbírek autorky a obsahuje podle Petra Janečka 213 látek, z nichž 27 převzala Popelka Biliánová ze sbírky Josefa Svátka. Absence někdejšího seznamu informátorů a lokalit, jehož existenci lze u sběratelky zřejmě předpokládat, vedla autora Petra Janečka k pokusu o alespoň částečnou rekonstrukci. Na základě zjištěných údajů pak konstatoval, že minimálně část textů Popelky biliánové je autentickým výsledkem terénních sběrů a syžetovým záznamem lokálního městského folkloru.

V závěru této pasáže, v subkapitole nazvané „Pražské pověsti Popelky Biliánové jako doklad dobové mentality. Fenomén nacionalismu a dobového historismu“ (str.102-127), se autor

pokouší představit pověsti Popelky Biliánové v kontextu dobové mentality; výběr použité odborné literatury ho však zároveň vedl k určitému podcenění dobových sociokulturních tendencí, které v Evropě souvisely s romantizujícím historismem v oblasti estetiky, výtvarného umění, literatury atd. – jak se na jednom místě autor ostatně zmiňuje. Podle mého mínění však tehdy v souvislosti s asanací nešlo o spor romantizujícího estetického hnutí a osvícenské racionální motivace (str.106), ale spíše o pochopení potřeby uchovat národní kulturní dědictví, které inspirovalo také spisovatelku Popelku Biliánovou, proti konkrétním zájmům moderního velkoměsta i jednotlivců, spojených s asanací části staré Prahy. Rovněž v souvislosti s lokalitami Vyšehradu a Poskalí, které se demonstrativně hlásilo k českému národnímu hnutí, představovaly asanační zásahy pro českou veřejnost součástí necitlivého či konfrontačního přístupu k české minulosti; sentimentalita Popelky Biliánové se tak jeví na stejné úrovni jako energie Zdenky Braunerové a jejích přátel. Autor má nicméně pravdu v tom, že Popelka Biliánová představovala svými aktivitami jistý anachronismus, avšak srovnáme-li její „národní obětiny“ a horlení pro slovanský dávnověk s obdobným zanícením některých členek bývalého Amerického klubu dam či kruhu kolem archeologa J.L. Píče, jehož žačkou Popelka Biliánová byla, ani v tomto ohledu nebyla sběratelka osamocena. A tak charakteristika Petra Janečka, který se zmiňuje o nacionalismu a katolicismu autorky, o její naivitě i skepsi vůči lidovému podání, nachází nepochybně své opodstatnění i při sběru folklorních pověstí Vyšehradu a Podskalí.

Sumarizující soudy v tomto duchu pak obsahuje 6.kapitola s názvem „Závěr“ (str.121-124), kde Petr Janeček mj. konstatuje, že „národně buditelský zájem přivedl autorku na Vyšehrad sbírat starodávné slovanské pověsti, ale výsledkem byl soubor pověrečných povídek moderního velkoměsta, ovlivněných církevními legendami 187.a 18.století, jen částečně kontaminovaných tradic českého národního hnutí“ (str.122).

Rigorozní práce Petra Janečka, která v textové příloze obsahuje nepublikované pověsti i další texty Popelky Biliánové, pramenné i terénní poznámky autorky a seznam použité literatury, představuje seriózní pokus o zmapování a charakteristiku prestižní pověstní tradice. Třebaže s některými soudy, tezemi či formulacemi by bylo možno polemizovat, celková koncepce i způsob ztvárnění dokládají schopnost autora formulovat konkrétní problémy, smysl pro vnímání souvislostí i metodické zvládnutí problematiky. Práce je psána srozumitelným a kultivovaným jazykem, pouze ojediněle se v textu vyskytují drobné technické omyly či jazykové prohřešky. Rigorozní práci Petra Janečka doporučuji k přijetí jako práci rigorozní.

V Praze dne 6.2.2006.

Doc.dr.Ludmila Sochorová